

Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága
Közgyűjtemények Kollégiuma

Pannonhalmi Főapátság
9090 Pannonhalma, Vár 1.

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

az NKA Közgyűjtemények Kollégiuma által támogatott

**- Szent Benedek és a bencés spiritualitás -
- Saint Benedict and Benedictine Spirituality -
című időszakos kiállítás megrendezéséről**

A Pannonhalmi Főapátság 2014-ben átadott Apátsági Major Látogatóközpontjában 2015-ben létrehozott Apátsági Múzeum 2015. május 14. és 2015. szeptember 30. között rendezte meg második időszakos kiállítását *Szent Benedek és a bencés spiritualitás / Saint Benedict and Benedictine Spirituality* címmel. A kiállítást a Pannonhalmi Főapátság Kulturális Igazgatósága szervezte. A tárlat – mely tematikus egységeken keresztül Szent Benedek személyét, szellemiségét és művét mutatta be a látogatóknak – a St. Paul im Lavanttal-i bencés apátság múzeumával együttműködésben valósult meg és egyúttal kapcsolódott a 2009-ben rendezett *Macht des Wortes – Mönchtum im Spiegel Europas* (St. Paul im Lavanttal, Europaausstellung) és a 2012-es *Benedikt und die Welt der frühen Klöster* (Mannheim) című kiállításokhoz.

A kiállítás kurátora és a kiállításhoz kapcsolódóan kiadott kétnyelvű katalógus szerkesztője Kusler Ágnes művészettörténész volt, a kiállítás grafikai tervezését és installálását a Narmer Építészeti Stúdió (Vasáros Ákos, Véner Ágnes, Kántor Attila) végezte, a katalógus tervezője Juhász Veronika (Naka Építész Stúdió) volt. A kiállítást Szakács Béla Zsolt művészettörténész, a PPKE-BTK Művészettörténet szakának tanszékvezetője nyitotta meg. A kiállítás több, mint hetven középkori és barokk műtárgya túlnyomó részben a Pannonhalmi Főapátság Múzeumának, Levéltárának és Könyvtárának, valamint a Benediktinerstift St. Paul im Lavanttal műgyűjteményének anyagából került kiválasztásra, ugyanakkor kiemelkedő darabokkal gazdagodott a kiállítás a budapesti Iparművészeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria, valamint a kremsmünsteri bencés apátság gyűjteményeiből is. A több, mint 200 oldalas, színes illusztrációkkal díszített kétnyelvű katalógust magyar és osztrák szerzők hat nagyobb tanulmányát (Dénesi Tamás, Heinrich Ferenczy, Gerfried Sitar, Sólomos

Szilveszter, Maximilian Tuschel és Várszegi Asztrik), valamint – számos szerző tollából – az egyes műtárgyakhoz kapcsolódó katalógustételeket tartalmazza.

A *Szent Benedek és a bencés spiritualitás* című kiállítás a Ferenc pápa által meghirdetett, a keresztény szerzetességet középpontba állító *Megszentelt élet* évéhez kapcsolódott – ausztriai és magyarországi múzeumok gyűjteményeiből válogatott műtárgyakon keresztül a bencés lelkiség mintegy 1500 éves múltjába nyújtott betekintést. A szerzetesrend évszázados hagyományai, a tradíció és a megújulás folytonos egymásra hatása nagyban árnyalta az *ora et labora et lege* formulában lefektetett alapvetéseket. A kiállítás mindezekre reflektálva a bencés spiritualitást a maga sokszínűségében igyekezett megragadni. Legfőbb célja az volt, hogy a válogatott műtárgyak segítségével a figyelmet a benedeki lelkiség központi elemeire irányítsa, hogy segítse az elmélyülést és elmélkedést – ugyanakkor mégsem kívánt egzakt válaszokkal szolgálni, az egyénre bízva a tanulság levonását. A tárlat középkori és barokk műalkotások párbeszédére építve Szent Benedek alakját, a szerzetesi életprogram meghatározó aspektusait, a szent kultuszát, valamint a bencés lelkiség magyarországi elterjedését mutatta be. A kiállítás mögött meghúzódó kurátori szándék az volt, hogy a bencés közösség szellemiségének mibenlétét a maga sokszínűségében ragadja meg.

Az első szekció Szent Benedek személyét és szellemiségét a VI. Pál pápa által ráruházott *epitheton ornans*ok mentén mutatja be a legendaszerző Nagy Szent Gergely olvasatában. A rendalapító életrajzának egyetlen forrása a *Dialógusok* második könyve, melyben a pápa Benedek jellemvonásaira Regulája alapján következtetve a szigorú szerzetesatyja ikonszerű képmását festette le szavaival – aki egyúttal a *szertes* regulai ideáltípusát testesíti meg. Válaszutakkal, kísértésekkel és csodákkal övezett élettörténetének részletgazdag gergelyi interpretációja számos, Benedek legendáját tematizáló narratív képzőművészeti alkotás ihletadó forrásává vált. Id. Johann Jakob Frings ötvöstárgyain, Adriaen Collaert metszetén, Francesco Solimenának a montecassinói bazilikába készített monumentális ciklusának két *bozzettóján*, valamint a szekció további műtárgyain keresztül a szent ikonográfiája, a *Dialógusok* 32 fejezetének csaknem összes mozzanata megismerhető. Benedek szabálykönyve, valamint annak kezdő mondata – „Ausculta o filii...” – egyik legfontosabb attribútumaivá vált, álljon akár tanítványai, közössége élén, a nép körében vagy magányosan meditálva. Benedek további attribútuma éppen az együttélés és az önfenntartás szigorú rendszerét megteremtő Regulája okán elszenedett viszontagságainak jelképe. Benedeket – a *Dialógusok* alapján – irigyei és fegyelmet nem tűrő, ellenséges szerzetestársai háromszor próbálták megmérgezni, ezekre utal a pohárból előkúszó kígyó motívuma. Benedek ruházata minden esetben bencés habitus, apáti méltóságát a pásztorbot és a mitra hangsúlyozzák – melyeket azonban rendre nem visel, hanem szerényen a lábánál helyez el.

Szent Benedek Regulája a bencés spiritualitás megismerésének kulcsa: a kiállítás következő egységeinek középpontjában a szerzetesi erények, a bencés rend öltözete, liturgikus napirendje, valamint a *lectio divina*, a bencesség olvasáskultúrája áll. A Regula summázata – imádkozz, dolgozz és olvass –, mint a megszentelt élet alapvetése áll a második szekció középpontjában, a harmadik egység pedig a Szent Benedek szabályai által kormányzott szerzeteséletet meghatározó

liturgia körül tematizálódik. A tárlat legkiemelkedőbb műtárgyai közé tartozik a II. József intézkedéseit követően a németországi St. Blasien monostorának kincstárából Karintiába került, Szent László felesége által készíttetett, s a Keresztfa egy szilánkját magába foglaló Adelheid-kereszt. Az Adelheid-kereszt a világon egyedülálló, hatalmas értékű műtárgy, mely a történelem során először a Pannonhalmi Apátsági Múzeumban volt látható magyarországi kiállításon. A liturgia ceremoniális körülményeit megidéző díszes ötvösművek mellett a lavantali bencés monostor egyedülálló kódexgyűjteményének válogatott kincsei is megtekinthetők. A középkori könyvfestészet kiemelkedő példái a reichenai *scriptoriumban* készült 11. századi graduále töredéke, valamint az angliai Ramsey monostorából származó, gótikus illuminációjú pszaltérium. A liturgikus kéziratok értékes kötéseinek példái a Reichenai szakramentárium Karoling-kori elefántcsont domborműve, valamint egy Strasbourgból származó kötet aranyozott, gótikus keretbe foglalt borítója. A bencés szerzetesség kora középkori elterjedése, valamint a Karoling-korban biztosított kiváltságai következtében az európai kultúra egyik legfontosabb letéteményesévé vált. A monostorok az oktatás, az orvoslás és a tudomány központjai lettek – a teológiai és liturgikus tárgyú kódexek mellett természettudományos és zeneelméleti munkák hangsúlyozzák a bencés közösségeknek az antik tudás átmentésében, hagyományozásában, valamint az európai civilizáció fejlődésében betöltött hathatós szerepét.

A tárlat utolsó szekciójának középpontjában a bencés szerzetesség magyarországi megtelepedése és a szent szerzetesatyá hazai kultusza áll. Szent István Márton-hegyi monostoralapítása, Szent Adalbert térítő missziója és további, hazánkban tevékenykedő bencés szerzetesek és szentek személyén keresztül ismerhetjük meg, hogyan hagyományozódott át Szent Benedek öröksége a kereszténnyé lett Magyarországra. A kiállításban a Pannonhalmi Főapátsági Múzeum és Levéltár ritkán látható, kiemelkedő műtárgyai és oklevelei, valamint a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Benedictina-gyűjteményének különleges darabjai ismerhetők meg. A Géza által megindított térítés és István egyházszervezése, valamint III. Béla ciszterci monostoralapításai közti két évszázadban a bencés életforma meghatározó jelentőséggel bírt hazánkban: későbbi királyaink és a főúri családok sorra alapították az újabb monostorokat. A középkori bencés megújulásban a legfontosabb szerepet az 1500-ban apáttá kinevezett Tolnai Máté játszotta, aki a melki reformok átvételét követően megszervezte a magyar bencés kongregációt. A török háborúk következtében erődként működő monostort azonban a szerzetesek 1585-ben elhagyták, s csak 1639-ben térhettek vissza. A helyreállítási munkálatok már ekkor megindultak, de az építkezést és újjászervezést az 1652-es tűzvész, valamint az 1683-as török ostrom után alapjaitól kellett újrakezdeni. A Lendvay Placid és Karner Egyed alatt megindult barokk restauráció Sajghó Benedek majd' fél évszázados főapátsága alatt teljesedett ki.

A kiállítás részletes ismertetője:

<http://apatsagimuzeum.hu/kiallitasok/idoszakos/szent-benedek-es-a-bences-spiritualitas/>

A Győr+ TV összefoglalója a kiállítás megnyitójáról:

<http://frissvideok.hu/regionalis/615243-video-a-bences-spiritualitas>

Ismertetések, recenziók:

Szent Benedek és a bencés spiritualitás – időszaki kiállítás Pannonhalmán

Magyar Kurír, 2015.05.12.

<http://www.magyarkurir.hu/hirek/szent-benedek-es-bences-spiritualitas-idoszaki-kiallitas-pannonhalm>

A bencés lelkiség történelme Pannonhalmán

Magyar Nemzet Online, 2015.05.13.

<http://mno.hu/grund/a-bences-lelkiseg-tortenelme-pannonhalman-1286137>

Elmer István: Rendet visz a világba

Új Ember Hetilap, 2015.05.24.

<http://ujember.hu/rendet-visz-a-vilagba/>

Kocsis Alexandra: Spiritualitás és anyagi kultúra Pannonhalmán

Magyar Múzeumok Online, 2015.08.06.

http://magyarmuzeumok.hu/kiallitas/2667_spiritualitas_es_anyagi_kultura_pannonhalman

Takács László: Egy pannonthalmi kiállításról

Art7, 2015.08.20.

<http://art7.hu/kepzo-es-iparmuveszet/egy-pannonhalmi-kiallitasrol/>

A kiállítás hasznosulása

Apátsági programjainkat és tárlatainkat évente körülbelül 70.000 - 80.000 ember látogatja. A tavasszal nyitó és az ősz végén záró kiállítások megtekintését minden látogató számára felajánljuk, akik szinte kivétel nélkül élnek a lehetőséggel. A kiállítás jegybevétele külön nem számontartható, mert az apátsági tárlatvezetésre vásárolt jegy jogosít fel a kiállítás megtekintésére is.